

Cunera I

Een verstrengeling van verhalen

Cunera is een bijzonder figuur, een vroege heilige die met Rhenen en omgeving verband houdt. Wie was zij en heeft zij werkelijk bestaan? Heeft zij soms ook met Trecht en Kesteren te maken? Een en ander zal in de loop van de hoofdstukken duidelijk worden.

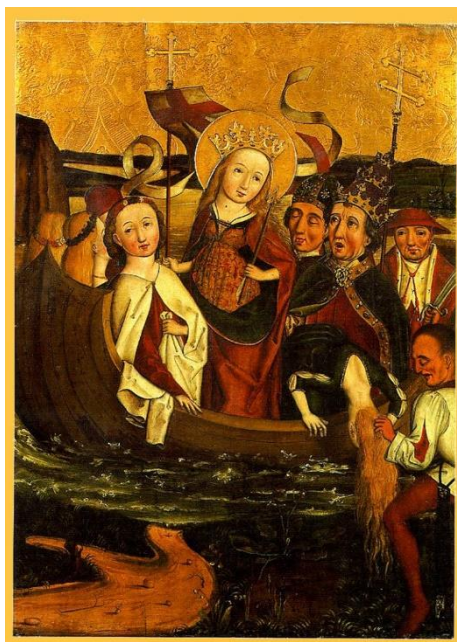
Wie was Cunera?

Eeuwen geleden leefde er in onze omgeving een bijzondere vrouw, Cunera geheten, een heilige uit de Vroege Middeleeuwen. Waarschijnlijk de allereerste vrouwelijke heilige van ons land, vermoord in de vijfde eeuw, lang voordat Bonifatius en Willibrord arriveerden om de Lage Landen te kerstensen. Cunera is een Engelse christelijke prinses die op pelgrimstocht gaat naar Rome. Ze maakt deel uit van een groep van elfduizend maagden, die onder leiding van haar nicht Sint Ursula op pelgrimage gaan naar Rome. Op de terugreis wordt het gezelschap bij Keulen door een leger van de Hunnen overvallen. Aanvoerder Attila laat zijn oog vallen op de beeldschone Ursula en wil haar tot vrouw nemen, maar zij weigert. Daarop worden Ursula en alle elfduizend maagden omgebracht. Op Cunera na. Die wordt gered door de Friese koning Radboud. Verborgen onder zijn mantel, zo leert de legende, wordt ze door hem meegenomen naar Rhenen. Eenmaal opgenomen in zijn huishouding krijgt ze zoveel macht dat Aldegonde, de jaloerse echtgenote van Radboud, haar samen met een

dienstmaagd wurgt. Op haar graf doen zich later allerlei wonderen voor. Een paar eeuwen later, als Willibrord in een boot langs Rhenen komt en daar op wonderbaarlijke wijze gered wordt van een dreigende schipbreuk, laat hij Cunera opgraven en verheft haar tot heilige. Zo wordt Cunera de beschermheilige van de stad Rhenen. Aldus in het kort het verhaal. Maar kloppen deze feiten wel? Daar lijkt het niet op, want er zijn veel tegenstrijdigheden. Dit wijst erop dat het verhaal verweven is met legendes. Verwonderlijk is dat niet na zoveel eeuwen. In deze hoofdstukken is het doel om de oorspronkelijke Cunera zo mogelijk te traceren. Allereerst is daar haar beschreven afkomst.

Een verband met Constantijn de Grote?

Cunera, die volgens het verhaal rond 454 stierf, was een dochter van een zekere koning Aurelius van de Orkney-Eilanden. In het boekje *Dat Leven van Kunera* dat in 1515 in Rhenen werd uitgegeven ter financiering van de bouw van de

Cuneratoren, wordt haar afkomst nog iets exacter omschreven: haar vader zou een zoon zijn van de koning van York. In de laat-Romeinse tijd, de tijd waarin Cunera volgens het verhaal leefde, heette die plaats Eboracum. Haar vaders naam Aurelius heeft een bijzonder betekenis en is blijkbaar afkomstig van een Romeinse familie, de gens (familie) Aurelia. De mannelijke leden van deze familie droegen de naam Aurelius, de vrouwen Aurelia. Aurelius of Aurora, betekent zonsopkomst of aanbreken van de dag. De moeder van Julius Caesar was een lid van deze familie. Ze droeg de naam Aurelia Cotta¹. Verschillende Romeinse keizers hadden later de naam Aurelius in hun volledige naam, zoals de bekende Constantijn de Grote (280-337), de grondlegger van het christendom. Een halfzus of dochter van Constantijn is Constancia. Zij gaat naar Rome om op het graf van sint Agnes genezing te zoeken voor haar mismaaktheid en de wonden op haar lichaam. Ze geneest wonderbaarlijk en laat uit dankbaarheid op het graf een kerk bouwen, de Sant'Agnese. Wellicht verwijst de reis van Ursula en/of Cunera naar Rome naar de reis van deze prinses. Opvallend is in ieder geval dat er later in Rhenen een Agnietenconvent gesticht wordt².

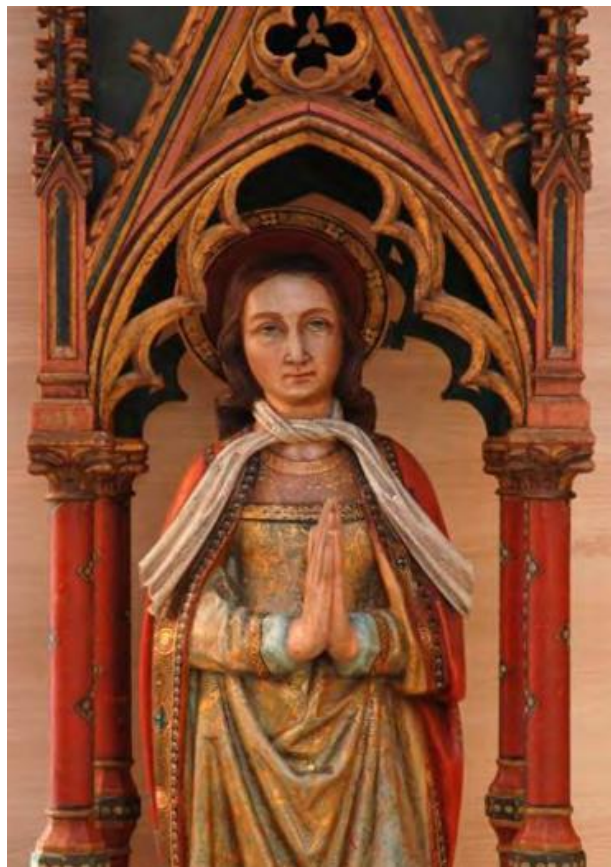
De wurgdoek

Het verhaal rondom Cunera kan dus op enigerlei wijze met de Romeinse keizerlijke familie verweven zijn. Dat zou ook de herkomst van haar halsdoek kunnen verklaren. Die wordt als Koptisch linnen omschreven en zou uit ca. 350 dateren, de tijd net na de regering van Constantijn de Grote. Deze halsdoek wordt nog altijd in het Catharijnenconvent in Utrecht bewaard. Een keer in de zoveel jaar wordt hij aan het publiek tentoongesteld. Deze doek kan verband houden met de Romeinse keizerlijke familie en hoeft niet perse de wurgdoek van Cunera te zijn. Het verhaal over de wurging lijkt verband te houden met een ander heilige verhaal waarin ook sprake is van een wurging. Die vond plaats in de elfde eeuw, en heeft met Godelieve van Gistel te maken in het Belgische graafschap Boulogne.

Godelieve van Gistel

Godelieve wordt rond 1045 geboren op slot Londefort in Wierre-Effroy in het Belgische graafschap Boulogne. Ze wordt door haar ouders uitgehuwelijkt aan Bertolf, de zoon van de kasteelheer van Gistel. Ook zij vindt de dood Cunera van Rhenen met de sleutels in haar hand. door wurging met een halsdoek, niet door een jaloerse koningin, maar door twee knechten op last van haar schoonmoeder. Godelieve stond net als Cunera bekend om haar liefdadigheid: het brood voor de armen dat zij in haar schoot had verborgen, veranderde eveneens in houtspaanders, evenals in het verhaal van Cunera. Het verhaal van Godelieve speelt zich echter ruim zeshonderd jaar na Cunera af, rond 1070. Ook hier is er sprake van een Radboud, nu bisschop Radboud II van Doornik, die haar op 30 juli 1084 heilig verklaart. Net als Cunera wordt ook zij aangeroepen tegen oogziekten en vaak afgebeeld met een wurgkoord of sjaal om haar

Godelieve van Gistel wordt net als Cunera met een wurgdoek om haar hals afgebeeld.

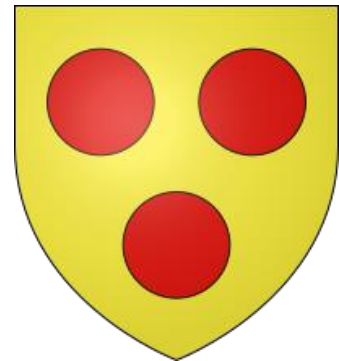
nek of in haar hand. Het lijkt er dus op dat delen van de legende van de latere Godelieve overgezet zijn naar het zes eeuwen oudere Cunera-verhaal.

Het geheimzegel van Rhenen

Waarschijnlijk nam de stad Rhenen niet alleen de bloedstollende wurging uit Boulogne over, maar ook het wapen van dit graafschap, drie rode koeken/ bollen op een gouden schild. Op het geheimzegel van de stad Rhenen uit het begin van de zestiende eeuw zien we Cunera met een wurgdoek om haar hals, en in haar ene hand een schild met drie koeken of bollen, in haar andere hand houdt ze een schild waarop nog vaag een schuine streep te zien is, de omgekeerde sleutel.

Het wapen van Boulogne.

Hoe kan het wapen van Boulogne voorkomen op een zegel van de stad Rhenen? Dat houdt allemaal verband met een zekere Gravin Adela van Hamaland, die we in de volgende hoofdstukken nog vaak zullen tegenkomen. Adela die omstreeks 1000 leefde had niet alleen bezittingen op de Laarseberg bij Rhenen, ook half Lienden was onder andere van haar. Adela had een grootvader, Boudewijn II van Vlaanderen geheten, die van 896 tot 918 graaf van Boulogne was. Dit kan verklaren waarom we dit wapen in Rhenen aantreffen. Er is nog een mogelijkheid: een van de graven van Gelre, Gerard IV, voerde eveneens het wapen met de drie bollen: hij trouwde in 1181 met Ida van Boulogne en werd zo graaf van Boulogne met het erbij horende wapen. Ditzelfde wapen zou in de Middeleeuwen zelfs terug te voeren zijn naar Karel de Grote, een kleinzoon van Karel Martel. Zoals ik in het tijdschrift OudRhenen al heb betoogd, had Karel Martel een achterkleinzoon Folker (855) die vele bezittingen had in Rhenen, op de Veluwe en in de Betuwe. Hij had ook bezittingen in Hameland, het graafschap van Wichman, de voorvader van Adela. Zo kan het verschijnen van eenzelfde wapen in verschillende delen van Europa de sleutel vormen tot het ontsluiten van nieuwe, tot nu toe onbekende, inzichten en geschiedenissen.

Een zilveren Cunera-insigne, gevonden op De Beldert bij Zoelen.

Een Cunera-insigne voor de pelgrim

In de loop der tijd zijn er zogenaamde Cunera insignes teruggevonden. Ze dateren uit de tijd dat men op bedevaart naar Rhenen ging om een aflaat te kopen. Als herinnering kocht de pelgrim dan een insigne. Boven op de boog van het insigne staat de Fleur de Lis, ook wel de Franse lelie genoemd, symbool voor de zuiverheid en maagdelijkheid van de maagd Maria. Diezelfde lelie komt ook voor in de sagen rond de kroning van de vroeg Middeleeuwse Clovis (466-511), koning der Franken, uit het Merovingische koningshuis, die als eerste tot het christendom overging. Deze Fleur de Lis wordt het symbool van de latere Franse koningen. Vrouwelijke nakomelingen van Clovis trouwden in het koningshuis van Kent en daarmee is Clovis ook een voorouder van de Engelse koning Alfred de Grote, die op zijn beurt weer een voorouder is van gravin Adela. Daarmee is de cirkel rond. Want Adela's grootvader Boudewijn II van Vlaanderen, graaf van Boulogne, was getrouwd met de dochter van Alfred de Grote. Cunera moet dus te maken hebben met de Merovingische koningen.

Hoe de pelgrims de Cuneratoren betaalden

Volgens het verhaal werd Cunera uit handen van de Hunnen gered door Radboud, de koning van Rhenen. Er is wel een klein probleem. Want deze Radboud leefde meer dan drie eeuwen later dan Cunera. Daardoor kan hij niets met deze vroege prinses te maken hebben, noch met de Hunnen. In de vroegste geschriften over Cunera wordt de naam van Radboud ook helemaal niet genoemd, daar is alleen sprake van een koning van de Rijn. Radboud uit de zevende eeuw, ook wel Redbald genoemd, is daarmee veel later als legende aan het verhaal van Cunera toegevoegd. Mogelijk stamt de oorsprong van deze toevoeging uit het feit dat Redbald in dezelfde tijd leefde als Willibrord, die Cunera tot heilige verheven zou hebben. Een mooi geschenk van een religieuze ijveraar, en – en later heilige – aan een wereldlijk heerser, waar beiden waarschijnlijk voordeel bij hadden. In diezelfde tijd wordt er ook een slag geleverd bij Keulen tussen koning Radboud en Karel Martel. Zo kunnen er in de loop der eeuwen verhalen over koning Radboud en Keulen in het verhaal over Cunera zijn terecht gekomen. Kortom, al met al suggereert het verhaal van Cunera op een samenhang met de familie van keizer Constantijn, de grondlegger van het Christendom en met de gens Aurelia. Ook zijn er verwijzingen naar de Merovingische koning Clovis, naar Karel de Grote en het graafschap Boulogne. Ook zijn er duidelijke vertakkingen en verbindingen met de familie van gravin Adela van Hamaland. Maar er zijn maar fragmenten aan het verhaal zoals het boekje uit 1515 duidelijk laat zien. Die komen in de volgende hoofdstukken aan bod. Het doel van het boekje was in ieder geval om zoveel mogelijk pelgrims naar Rhenen te lokken om daar een aflaat te kopen. Of die verhalen ook historisch juist waren, was van veel minder belang. Het ging in de eerste plaats om een pakkend en aangrijpend verhaal van schurken en een latere heilige, met thriller elementen van jaloezie en moord. Of het werkelijk gebeurd was deed er niet toe, het was ook hier, net als in de religie zelf, een kwestie van geloof. Dat was voldoende. En zo kon Rhenen met het geld van de toestromende pelgrims een prachtige toren bouwen, die de op twee na hoogste van de provincie Utrecht zou worden. Een prachtige toren die je vanuit de Betuwe tot op de dag van vandaag nog altijd afgetekend ziet tegen de Utrechtse heuvelrug, als herinnering aan Cunera.

Noten

1. Julius Caesar en keizer Augustus lieten hun geslacht, de gens Julia, teruggaan op Aeneas, de zoon van de godin Venus. Venus als ochtendster is de aankondigster van de dageraad. Julius en Augustus verkregen daardoor een goddelijke status. Zie bijvoorbeeld de cultus van de vergoddelijkte Augustus (divus Augustus).
2. De Utrechtse bisschop Balderik bracht in 966 vanuit Rome relieken van St. Agnes mee. Het Agnietenconvent in Rhenen heeft zijn naam te danken aan St. Agnes.

Dit artikel is eerder verschenen in De Baron, het tijdschrift van de Historische Kring Kesteren en Omstreken.